

La meva visita a la infermeria fenomenològica

Lester Embree
Florida Atlantic University, EUA

Presentem a continuació el text traduït d'una conferència impartida a UIC Barcelona, el 13 de desembre del 2012, amb el títol "My Visit to Phenomenological Nursing" de Lester Embree, fins fa poc professor de la Florida Atlantic University, als Estats Units. Després d'assabentar-nos fa poc del seu traspàs, que va tenir lloc el 19 de gener del 2017, retem homenatge d'aquesta manera a un destacat representant de l'escola fenomenològica, un dels fundadors del *Center for Advanced Research in Phenomenology* (CARP) i de l'*Organization of Phenomenological Organizations* (OPO) i autor de nombrosos articles i llibres amb notable ressò internacional. Algunes de les seves obres s'han traduït a diverses llengües, com l'italià, el romanès, el coreà i el xinès, entre d'altres. En particular, el seu llibre *Anàlisi reflexiva* (2013) pot llegir-se també en llengua catalana.

La conferència va tenir lloc a la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la Universitat Internacional de Catalunya, en el marc de les activitats vinculades al Màster en Ciències de la Infermeria i, com es veurà, la seva temàtica estableix ponts i vinculacions molt estrets entre disciplines científiques i humanístiques que intervenen en el món de la salut. Per aquest motiu, semblava especialment adient que una conferència que posa en diàleg les humanitats amb altres camps de coneixement mereixés un lloc en el número inicial de la nostra revista.

Fa alguns anys vaig impartir un curs universitari de filosofia de la ciència per a infermeres. Vaig començar a estudiar la teoria de la infermeria, i fins i tot vaig arribar a fer algunes conferències i vaig publicar dos articles en aquesta àrea,¹ però al capdavant ho vaig trobar una feina excessiva per a la meua edat i, finalment, vaig abandonar aquell esforç. Ara espero que pugui ser interessant per altres persones escoltar la història del que va esdevenir la meua breu visita a aquesta àrea de recerca, al llarg de la qual vaig ser com un turista, i que inclou com vaig començar, com em vaig aturar i algunes coses que, tot i així, vaig aprendre.

I

Vaig esdevenir filòsof després que, essent encara estudiant de batxillerat, molts professors em diguessin que les meves preguntes eren preguntes filosòfiques. Després vaig estar a punt d'abandonar la filosofia quan vaig haver estudiat diversos sistemes de pensament fascinants, però no em veia capaç de trobar un camí entre ells i menys encara de fer-hi alguna contribució. Aleshores, a la tardor del 1971 vaig assistir a un curs sobre fenomenologia, amb E. G. Ballard, que em convencé que aquesta filosofia era capaç de justificar-se a si mateixa, a diferència d'altres filosofies que havia trobat, i que jo podia tenir l'esperança de contribuir-hi. Vaig anar a la *New School for Social Research* per realitzar els estudis de llicenciatura i em vaig trobar sota la influència de Dorion Cairns i d'Aron Gurwitsch, que eren deixebles d'Edmund Husserl, el pare de la fenomenologia. També vaig començar el meu estudi d'Alfred Schutz, un altre deixeble de Husserl, i avui en dia encara continuo principalment sota la influència d'aquests fenomenòlegs.

Dues de les coses més importants que em van passar a meitat dels anys noranta són rellevants. Una va ser la invitació a un congrés sobre interculturalitat a Hong Kong i el fet que des de llavors vaig dur a terme una intensa activitat per promoure el contacte entre fenomenòlegs de tot el món, un esforç que incloïa la creació de la *Newsletter of Phenomenology* i la constitució de diverses organitzacions fenomenològiques locals i regionals i que va culminar amb la creació de l'*Organization of Phenomenological Organizations* (OPO).

Més rellevant encara per a la nostra història és el fet que vaig haver de liderar l'equip editor de l'*Encyclopedia of Phenomenology*.² Com que ja estava familiaritzat amb la psicologia fenomenològica i amb la sociologia fenomenològica, una cosa que vaig fer va ser buscar més exemples del que jo anomenava "fenomenologia en disciplines més enllà de la filosofia". Eventualment, vaig trobar un parell de dotzenes

1 Florence Romijn Tocantins; Lester Embree, "Phenomenology of Nursing as a Cultural Discipline". A: Steven Crowell; Lester Embree; Samuel J. Julian *The Reach of Reflection: Issues for Phenomenology's Second Century* (www.electronpress.com, 2001): 364-384 i Lester Embree, "Phenomenological Nursing in Schutzian Perspective," *Clinical Ethics and the Necessity for Stories: Essays in Honor of Richard M. Zaner*, ed. Osborne Wiggins and Annette C. Allen (Dordrecht: Springer, 2011), pp. 87-97.

2 Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1996.

d'aquestes disciplines, incloent-hi la infermeria fenomenològica, i vaig arribar a reconèixer la fenomenologia com una escola de pensament interdisciplinari que inclou diverses disciplines, tant pràctiques com teòriques. El meu interès per la infermeria fenomenològica començà en aquell moment.

II

Una de les coses que va passar en els anys posteriors és que vaig trobar infermeres fenomenòlogues (*phenomenological nurses*) al Brasil, Alemanya, Hong Kong i Taiwan, i també, per descomptat, als Estats Units. També hi ha infermeres fenomenòlogues a Austràlia, Corea del Sud, Escandinàvia, Tailàndia, la Gran Bretanya i molts altres llocs, però encara no les he conegudes.³ Quan vaig decidir anar més enllà en aquest terrenys, vaig fer ús de Google a la cerca de figures i de publicacions en aquesta àrea i vaig acumular al voltant de 3.000 pàgines de resultats. Sobre la base d'aquest esforç, he publicat una bibliografia a la web de l'OPO que ha estat visitada, en el moment d'escriure aquest text, 3.768 vegades (<http://www.o-p-o.net/>).

Tanmateix, quan vaig començar a estudiar aquest enorme volum de literatura produïda per les infermeres fenomenòlogues, em vaig trobar simplement superat. Vaig haver de comprar-me un diccionari mèdic per a la terminologia tècnica. Vaig aprendre que hi ha moltes especialitats infermeres i vaig renunciar a fer-ne una classificació. En definitiva, vaig descobrir que la infermeria fenomenològica era quelcom molt més complicat i sofisticat del que jo havia esperat. Ara, en algunes ocasions, dic que no es tracta d'una escola de pensament dintre d'una disciplina pràctica, sinó d'una indústria internacional! Així doncs, com he dit, vaig abandonar el meu esforç. Però estic molt content d'explicar que alguns col·legues, com el professor Tetsuya Sakakibara, de la Universitat de Tòquio, han fet un gran progrés en el desenvolupament d'una filosofia fenomenològica de la infermeria. I en la mesura de les meves possibilitats, vull ajudar a difondre el coneixement d'aquest tipus de treball, així com a promocionar-ne les publicacions.

III

Aquesta és la història del que anomeno *la meva visita a la infermeria fenomenològica*. És com visitar una nova ciutat, com estic fent aquests dies a la bonica Barcelona. I quan torni a casa des d'aquí podré parlar de manera anecdòtica sobre les meves impressions, però no podré, de cap manera, pretendre conèixer completament el lloc

³ No sé si ja hi ha una infermeria fenomenològica a Espanya i Llatinoamèrica.

que he visitat tan breument. Així doncs, què és el que puc explicar anecdòticament sobre la infermeria fenomenològica? Algunes de les coses que he aportat a aquest camp i d'altres que he après. Haig de confessar, però, que em trobo més segur de les primeres que de les darreres. Però primer deixeu-me dir algunes coses sobre la fenomenologia.

Havent reconegut que la fenomenologia és el que jo anomeno una escola de pensament interdisciplinari que té lloc en disciplines pràctiques i valoratives (*valuational*), així com teorètiques, la qüestió que em va sorgir va ser la de saber què era la fenomenologia en general. Després de rumiar-ho una mica, vaig concloure que la fenomenologia en general presenta tres característiques: és (1) reflexiva, (2) descriptiva i (3) sensible a la cultura (*culture-appreciative*). Pel fet de ser reflexiva, la fenomenologia no se centra només en els objectes, sinó en com els objectes són objectes per a subjectes i, a més, en com aquests objectes es presenten, apareixen, s'hi creu, es valoren i són volguts i, de manera correlativa a aquestes característiques, en com en la vida mental hi ha components que cal experimentar, creure, valorar i voler, així com percebre, recordar, esperar, etc. El fet de no passar per alt la vida mental i les relacions dels objectes amb aquesta significa que, en la fenomenologia, una bona part es reconeix de manera reflexiva.

Quan la vida mental i els objectes dels processos mentals són reconeguts, es planteja la qüestió de com se'n pot donar compte. Com que el nostre interès és originalment pràctic, tendim a voler saber les circumstàncies sota les quals les coses passen, perquè quan coneixem aquestes circumstàncies podem manipular-les per aconseguir els resultats que volem. La fenomenologia no s'oposa a l'explicació i els esforços pràctics, però reconeix que una bona explicació requereix una clara comprensió de què són les coses que es consideren causes i efectes i que això implica descripcions, que poden ser de fets particulars però també de termes generals.

Que "l'aspirina alleuja el mal de cap" no és una afirmació particular, sinó general. Així, en la mesura que és una cosa abstracta, la qüestió és que la comprensió de la vida mental i dels objectes en relació amb aquesta inicialment ha de ser descriptiva. El fet que la fenomenologia sigui reflexiva i descriptiva és àmpliament acceptat dintre d'aquesta escola de pensament, encara que alguns vulguin anar més enllà de la descripció cap a la interpretació.

El que probablement no és tan àmpliament reconegut és com la fenomenologia és el que jo anomeno sensible a la cultura. Es parla molt en la fenomenologia sobre quelcom anomenat *el món de la vida*. Malauradament, hi ha hagut un gran èmfasi en com aquest món és natural en els seus fonaments. Aquest èmfasi inclou la preocupació respecte de quelcom anomenat *naturalisme*, sobre el qual tornaré més end-

vant. La fonamentació natural del món de la vida s'aconsegueix a través d'un tipus d'abstracció de les característiques culturals que trobem de manera original i concreta en els objectes i les situacions.

Així, si mirem al voltant de la sala on ens trobem, el que podem reconèixer és que hi trobem objectes culturals, és a dir, les parets i el pis, portes i finestres, cadires i taules, i també nosaltres mateixos i altres persones. Si preguntem quin tipus de coses són, les respostes immediates són en termes de les seves funcions o usos, per a què es fa servir tal cosa, com aquesta cosa és un objecte d'ús. I també considerem de manera directa els valors que les coses tenen, per exemple, si els mobles són bonics o lletjos.

IV

Com s'hauria de relacionar la fenomenologia amb la infermeria? Sovint es diu que la infermeria és una ciència biomèdica. Tinc dos problemes amb aquesta definició. En primer lloc, estic prou passat de moda com per creure que és important considerar la ciència com a teòrica, i la infermeria no és exactament la cerca d'un coneixement teòric (tot i que algunes infermeres ho considerin així en alguns treballs de recerca), sinó força pràctic. La infermeria es caracteritza a vegades per ser una ciència aplicada. Això també m'enujta, perquè hi ha hagut infermeria durant milers d'anys abans que alguna cosa com la ciència es desenvolupés. En lloc d'això, jo prefereixo dir que la infermeria és una "disciplina pràctica basada en la ciència". Això em condueix cap al meu segon problema, que té a veure amb la ciència en la qual la infermeria es basa (o s'hauria de basar).

Indubtablement, les ciències biomèdiques són fonamentals, però penso que hi ha altres ciències que haurien de ser fonamentals. Aquestes són les ciències en les quals les característiques culturals dels objectes, incloses les persones, es troben de manera original i concreta, i són les ciències de la cultura o les anomenades ciències humanes. Però hi ha un lloc per a aquestes ciències? Aquí em passen pel cap dos exemples.

En certa ocasió vaig fer una presentació a unes infermeres a Taiwan i vaig aprendre que hi havia un conflicte entre elles a causa del desig d'alguns pares d'induir el part o, fins i tot, de practicar una cesària perquè els nens nasquessin en dies de la sort. Algunes infermeres formades als Estats Units ho consideraven un sense sentit o fins i tot pitjor, mentre que d'altres, formades en les tradicions xineses, hi simpatitzaven. Me'n van demanar l'opinió i els vaig dir que si no hi havia riscos per a la salut, néixer en un dia de la sort podria significar ser una persona més feliç i amb més èxit dintre d'aquella cultura.

En una altra ocasió, formava part del comitè d'ètica de l'hospital de la meua localitat quan un huracà va colpejar les proximitats. S'esperava una nombrosa arriba-

da de pacients llatins i a l'hospital es va dur a terme un programa de reorientació en què el personal va ser advertit que els llatins tendeixen a apropiarse molt més que els anglosaxons en la conversa i que, fins i tot, toquen el seu interlocutor. Més encara, el personal mèdic es podia trobar no amb pacients separats, sinó amb famílies completes a les quals havien d'explicar les diagnòstics i les teràpies.

En definitiva, per a mi és clar que una certa educació en les ciències culturals és necessària en els fonaments de la infermeria. Molts d'aquests coneixements es transmeten de manera informal de les infermeres més experimentades a les menys experimentades, però em semblen desitjables coneixements més sofisticats no només sobre aspectes ètnics, sinó també sobre aspectes relacionats amb la classe, el gènere i l'edat.

Moltes infermeres a les quals he manifestat que la infermeria hauria d'implicar fonaments científics i culturals de la mateixa manera que fonaments biomèdics s'han resistit a aquesta idea. Elles han estat formades en el naturalisme, en el qual la ciència és la ciència natural, i això seria l'únic en què es basaria la pràctica de la infermeria. Però almenys, pel naturalisme extrem, les persones no tenen rols socials ni vida mental, sinó que són merament organismes. En la infermeria fenomenològica, tanmateix, hi ha una apreciació de com els pacients són persones amb vides mentals i sistemes de valors, viuen dintre de situacions, tenen relacions socials, experimenten el temps de diverses maneres, viuen dintre de la història i, en aquest sentit, molts aspectes de la fenomenologia de l'existència humana es tenen en consideració.

Això em condueix cap al que ha estat l'assumpte central per a l'escola fenomenològica i altres escoles de pensament en infermeria. Es tracta de la qüestió de la cura. Mentre que els metges s'ocupen de la curació, les infermeres s'ocupen de la cura, són les que et cuiden quan estàs malalt. No puc dir que conegui l'actual discussió dels teòrics de la infermeria al voltant de què és la cura (és una discussió molt rica), però puc suggerir que és un bon lloc per començar. La cura es duu a terme en la vida quotidiana amb els nens, els membres de la família, els amics, etc., i una qüestió que es planteja és saber com la cura infermera és diferent de la cura quotidiana i de la cura duta a terme per altres disciplines. Però, novament, això és quelcom que jo no he acabat d'entendre gaire bé.

V

Un dels atractius que tenia per a mi la infermeria fenomenològica era que no hi havia només recerca en la infermeria duta a terme de manera fenomenològica, sinó també el que jo anomeno *teoria de la infermeria*. Això és atractiu per a mi, perquè segueixo

Alfred Schutz en el reconeixement que alguns científics reflexionen sobre els conceptes bàsics, les definicions, i els mètodes distintius de la seva disciplina particular. Així, es troben preparats per discutir aquestes qüestions no només amb els col·legues de la seva disciplina, sinó també amb filòsofs que en difereixen principalment pel fet d'ocupar-se d'aquestes tres coses, no per una disciplina en particular, sinó per classes de disciplines, incloent-hi, per exemple, les ciències culturals.

Pel que fa a les ciències culturals, Schutz sosté que el científic ha de comprendre, des d'un punt de vista extern, el sentit intern o subjectiu de les accions de l'altra persona. I si les infermeres s'han d'ocupar habitualment de comprendre com un pacient entén el seu problema de salut i el seu tractament, aleshores la infermeria és una disciplina cultural per recórrer a aquest mètode. D'aquí a poc, els filòsofs de les ciències culturals com jo poden estar esperançats respecte de les discussions amb infermeres teòriques de la infermeria.

A més de la seva *Wissenschaftslehre* o teoria de la ciència, una altra cosa que Alfred Schutz té, i que és rellevant per a la infermeria, hi ha el que ell anomenava sociologia abans d'emigrar als Estats Units i que allà va aprendre a anomenar *psicologia social*, mentre que molts avui la consideren part de la sociologia i veuen la psicologia social com una part de la psicologia. Hi ha dues grans aproximacions a la sociologia. Una s'anomena *col·lectivisme metodològic*: comença pels grups i acaba amb el reconeixement de l'individu com a membre de grups. L'altra aproximació s'anomena *individualisme metodològic*: comença per l'individu i acaba amb el reconeixement de l'individu com a membre de grups. Òbviament, aquesta és una ruta amb trànsit que es mou en totes dues direccions.

Schutz va practicar l'individualisme metodològic. Primer, ell abstreria l'individu de la vida social i analitzava com les accions esdevenien significatives en la vida individual. Després, analitzava com les accions dels altres esdevenen significatives. Va classificar els altres de quatre maneres. Que alguns siguin predecessors i altres successors, és a dir, que uns no hagin nascut i que els altres ja siguin morts, no és especialment important per a la infermeria, però la distinció entre "contemporanis" i "consociis" (*consociates*) és almenys interessant.

Aquesta diferència s'estableix entre persones a les quals ens referim directament o bé que es troben absents. Per a una infermera, la diferència s'estableix entre un pacient sobre el qual es pensa o es discuteix amb els altres o bé quan el tenim al davant i el veiem i l'escoltem. En el primer cas, hi ha força conceptes concrets en ús, però hi ha moltes coses que no es poden copsar, mentre que en el darrer hi ha una gran quantitat de detalls, especialment en forma de comunicació no verbal, que és difícil, si no impossible, de conceptualitzar. Em refereixo a coses com els tons i les

cadències de la veu, la postura, els gestos i les expressions facials. Estan relacionats amb els estats d'ànim, les actituds de cooperació, la moral, etc., que no són irrellevants per a la cura. I fins aquí, Shutz.

*
* *

Dos comentaris finals. Primer, deixeu-me explicar quelcom que vaig aprendre al Brasil. La meva col·lega infermera d'allà va dir una vegada que trobava la infermeria a Amèrica realment diferent perquè se centrava en els malalts i els ferits, mentre que la infermeria al seu país es dirigia a les cures preventives. Aquest comentari em va sorprendre en la meua ignorància i li vaig demanar un exemple. Ella em va parlar sobre clíniques veïnals a les quals les parelles que esperaven fills anaven per ser aconsellades i per temes com revisions i vitamines. No sé com es fan les coses a Espanya, però podria ser interessant d'aprendre-ho.

En segon lloc, les infermeres treballen habitualment amb professionals d'una disciplina en certa manera diferent, és a dir, els metges. De primera mà no puc pensar en cap altre cas de professionals relacionats d'aquesta manera. En conseqüència, hi ha un acudit divertit que coneixen gairebé totes les infermeres que he conegut:

Pregunta: "Quina és la diferència entre Déu i un metge?"

Resposta: "Déu sap que ell no és metge."

Aquestes són algunes de les lliçons i dels pensaments fenomenològics que he pensat que els podrien interessar de la meua visita a la infermeria fenomenològica.

Una altra cosa que aprofito per mencionar sobre fenomenologia és que actualment estic preocupat perquè molt del que s'anomena *fenomenologia filosòfica* es dedica a l'acadèmia i exegesi textual, i com a resposta jo estic animat a produir i estudiar "anàlisis reflexives" (www.reflectiveanalysis.net). Més encara, estic promovent la trobada dels filòsofs fenomenòlegs amb col·legues de les disciplines culturals com la infermeria, que tenen una gran quantitat de fenòmens interessants i aprecien força l'ajuda que la filosofia els pot proporcionar amb mètodes, descripcions i terminologia.

(Traducció: Xavier Escribano)